

CRKVA SV. JURJA U RAVANJSKOJ

Crkva posvećena sv. Jurju, koja se nalazi na groblju zaseoka Ravanjske uz obalu Velebitskog kanala nedaleko Masleničkog ždrila, poznata je odavna našoj stručnoj literaturi.

Taj vrijedan spomenik zapazio je već *Jelić* i ubrojio među starohrvatske crkve slične crkvi sv. Križa u Ninu. Objavio je i njegovu fotografiju.¹ Spomenio ga je i *Karaman* prenijevši *Jelićevu* fotografiju i objavivši rekonstruirani tlocrt, koji je izradio *Dyggve*.² Sam pak *Dyggve* publicirao je rekonstrukciju tlocrta, presjeka i vanjskog izgleda u jednoj komparativnoj tabli dalmatinskih centralnih građevina.³

Na žalost ovaj spomenik nije još doživio da se sistematski obradi, iako se njegov zanimljivi oblik gotovo nameće. No stručnoj obradi trebalo bi da prethodi tehnički zahvat malo većeg opsega, koji zahtijeva i malo veće materijalne izdatke: treba da se uklone sve kasnije naslage žbuke i novi krovovi, koji znatno smetaju da se uoče svi konstruktivni elementi.

Ipak je potrebno da se ovaj spomenik detaljnije upozna barem u onom stanju kakav je danas, pa sam odlučio da ga ovdje prikazem i da iznesem sve ono što se iz postojećeg stanja može zaključiti o prvotnom obliku. Objavljujem tlocrt i dva presjeka, koje je izradio apsolvant arhitekture P. Marušić.

Današnji oblik crkve sv. Jurja je zaista neobičan. Tlocrt ima oblik slova L. Dva kraka stoje otprilike okomito jedan prema drugome, a izlaze iz jezgre, današnjeg svetišta, koje je u stvari originalna preromanička crkvica. Ona ima tlocrt pravokutnika s polukružnom apsidom, a presvođena je elipsastom kupolom na trompama. Krakovi su naknadno prigradeni i znatno su oštetili sjeverozapadni i sjeveroistočni zid originalne crkvice, ali ipak njeni karakteristični dijelovi, kupola i apsida, ostali su izolirani, tako da se znatno ističu u plastici građevnog sklopa. (Sl. 1 i 2). Sjeverozapadni krak podignut je u osi originalne crkve i dosta je pravilnog tlocrta (dug 4.60 m, širok 2,80 m,

¹ *Jelić L.*, Dvorska kapela sv. Križa u Ninu, Zagreb 1911, 17.

² *Karaman Lj.*, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930, 14, T. I br. 20, sl. 13.

³ *Dyggve E.*, Dalmatinske centralbygninger i plan og ig opbygning, Lund 1933., 8; *Isti*, History of salonian christianity, Oslo 1951, Fig. VI, 15, br. 19.

visok 3,45 sa zidovima od 60 cm debljine). Presvođen je bačvastim svodom s jednim ojačavajućim pojasom širokim 55–60 cm, koji se upire bez imposta na dvije lezene uz uzdužne zidove. Zamjećuje se izvjesna nepravilnost na sjevernoj lezeni. Sa starim crkvenim prostorom ovaj krak komunicira preko jednog otvora širokog 1,95, visokog 2,90 m s lukom pravilnog polukružnog oblika na čijim se uporištima nalaze imposti (na 1,75 m od poda crkve). Sjeveroistočni krak je također presvođen bačvastim svodom s ojačavajućim pojasom. On je prostraniji (dug 6,50, širok 3,50 cca, a visok 4,05 m), ali i nepravilniji od prvoga. Ta se nepravilnost zapaža u tlocrtu, a još je jače istaknuta u svodovima. Svod je sjevernog traveja nešto drukčijeg presjeka nego u južnom traveju. Ojačavajući luk, širok 75 cm, jednako koliko su debeli zidovi, jedva se primjetno lomi na tjemenu. Na ovom luku javljaju se i imposti (na visini od 2,60 m od poda) vrlo jednostavnog ali nepravilnog profila, koji se razlikuje od profila na impostima prvog kraka. Sa starim crkvenim prostorom ovaj pak krak komunicira preko jednog otvora s vrlo nepravilnim lukom bez imposta. Ovaj je otvor znatno uži od širine samog kraka i ne nalazi se u njegovoj osi. (v. uzdužni presjek).

Nameće se pitanje, koji je od ova dva prigradna kraka stariji i kađ su obadva mogla nastati. Po logici položaja, a i po pravilnosti zidanja proizlazi, da je stariji onaj sa sjeverozapadne strane. On je mogao nastati relativno dosta rano, možda i u XII st. Sjeveroistočna prigradnja je sigurno kasnija, ali je i ona nastala tokom srednjega vijeka, jer se takav način presvođivanja nije upotrebljavao u periodu nakon turskih ratova. Za datiranje nam ne mogu pomoći otvori prozora, dva u sjeveroistočnom, a jedan u sjeverozapadnom, jer su recentni s novim kamenim pragovima.

Crkva je u zadnje vrijeme bila temeljito restaurirana. Na groblju uz crkvu nalazi se natpis, koji spominje da je crkva s grobljem bila uređena godine 1914.⁴ Tom prilikom je izrađen novi oltar (na presjecima označen crtkano) i preslica. Vanjština je bila popravljana sigurno ranije, jer na Jelićevoj fotografiji (iz god. 1911.) crkva ima isti oblik kao i danas. Naročito se ističu krovovi na kupoli i apsidi. Taj raniji popravak je uslijedio valjda već potkraj XIX st. ili čak ranije. Prema još živoj tradiciji u Ravanjskoj crkva je bila zapuštena i kupola obrasla bršljanom. Vjerojatno je prilikom prve restauracije bio otvoren novi ulaz na bočnom zidu najstarijeg dijela crkve. Logično bi bilo da se ulaz nalazi u osi crkve, na mjestu prozora u sjeverozapadnoj prigradnji. Ove restauracije su dosta deformirale i stari, originalni dio crkve. Postavljanjem dvostrešnog krova na kupolu i apsidu sasvim se izmijenio karakter ove građevine. Inače na svim zidnim ploham, kako sam već spomenuo, nalazi se bilo iznutra, bilo izvana, debeli sloj žbuke, koji znatno ometa da se prouče konstruktivni detalji. Ta je žbuka bila sigurno obnovljena i nakon spomenutih restauracija. Tako debeli sloj prekriva i zanimljivu prigradnju s južne strane crkve (Sl. 4). Radi se o jednoj grobnici u obliku arkosolija.

⁴ Taj rustični natpis glasi:

ZA
ŽUPNIKA DONJOSE
NEKIĆA SELO OBNO
VILOCRKVU IGR. UPRA
VOMNIKOLERONCE
VICA G 1914

kakva se nalazi i u blizini srednjovjekovne crkve sv. Petra u nedalekom Starigradu. Na Jelićevoj fotografiji se vidi kako je izgledala bez te naslage žbuke.

Eliminirajući sve kasnije prigradnje, nove krovove i žbuku, moći ćemo lako doći do rekonstrukcije originalnog oblika, koji je iznio Dyggve (Jelićevo mišljenje, da je imala oblik križa, treba odbaciti). Spomenuo sam da ima oblik pravokutnika s polukružnom apsidom i da je presvođena elipsastom kupolom na trompama. Dimenzije su joj jako skromne: $3,90 \times 2,70$ cca površine s apsidom širokom 1,75 m, dubokom 1,35 m. (debljina zidova oko 50 cm). Nad tom površinom diže se kupola visoka iznutra 6,05 m. Visina trompa nešto varira, ali to je teško tačno utvrditi zbog velike naslage žbuke. Kreće se oko 3,60 m. Horizontalni presjek kroz tambur nema oblik čiste elipse. Više slični na pravokutnik zaobljenih uglova. Od originalnih otvora najstarijeg dijela sačuvala su se dva prozorčića na jugozapadnoj strani crkve, jedan na bočnom zidu i jedan na kupoli, samo što su znatno izmijenili oblik zbog velike naslage žbuke. Prozor u apsidi je sačuvalao oblik luka s nutarnje strane, ali je s vanjske sasvim izobličen novim pragovima, koji su mu dali oblik četverokuta (Sl. 3).

Već sam u ovom časopisu imao prilike iznijeti da je ova crkva slična crkvi sv. Pelegrina u Savru na Dugom otoku.⁵ Bez sumnje se radi o jednom tipu građevina, samo što je crkva sv. Pelegrina kvadratnog tlocrta, a ova izduženog. Ista je koncepcija čistog četverokuta s kupolom na trompama, isti je način kako se markiraju izvana trompe: malim trokutastim strehama, koje daju naslutiti oblik dvostrušnog krova, a i tamburi su slični. U posebnu grupu ubrojio ih je i T. Marasović.⁶

Budući da je crkva sv. Pelegrina vrlo pravilnog tlocrta i dosta pravilno zidana, a u našoj su crkvi vidljive neke nepravilnosti u tlocrtu, treba je smatrati jednom rustičnijom varijantom tipa crkve sv. Pelegrina. Kao rezultat te rustičnosti nastala je i kupola elipsastog oblika.

Ali upravo taj primitivizam u arhitektonskom koncipiranju kupole ima svoju vrijednost. Samo arhitekt koji nije bio sputan strogim stilskim normama mogao se prihvatiti tako smjele koncepcije: kupole koja se direktno diže nad pravokutnikom. Inače kupola, koja je par exelence jedan kružni građevni element, ako se podiže nad pravokutnikom, zauzima tek jedan njegov dio oslanjajući se na stupove, ili svodove.

Među preromaničkim spomenicima Dalmacije, koji u presvođivanju pokazuju veliku raznolikost, nije poznat ovakav oblik »razvučene« kupole. Odatle proizlazi originalnost i važnost našeg spomenika. Dalji sistematski radovi, koje ne treba samo priželjkivati, nego što prije zahtijevati, donijet će vjerojatno još novih podataka o njemu, a pridonijet će i rješavanju problema stručne konzervacije, koja nam se također imperativno nameće.

⁵ Petricoli I., Spomenici iz ranog srednjeg vijeka na Dugom otoku, Starohrvatska prosvjeta, III. ser. svez. 3, 55, 62.

⁶ Marasović T., Tipologia delle chiese preromaniche in Dalmazia con la cupola costruita su base quadrata, Stucchi e mosaici altomedioevali, atti dell'ottavo Congresso di studi sull'arte dell'alto Medioevo, Milano, 1962, 345-359. Tu je objavljena detaljnije Dyggveova rekonstrukcija naše crkve.

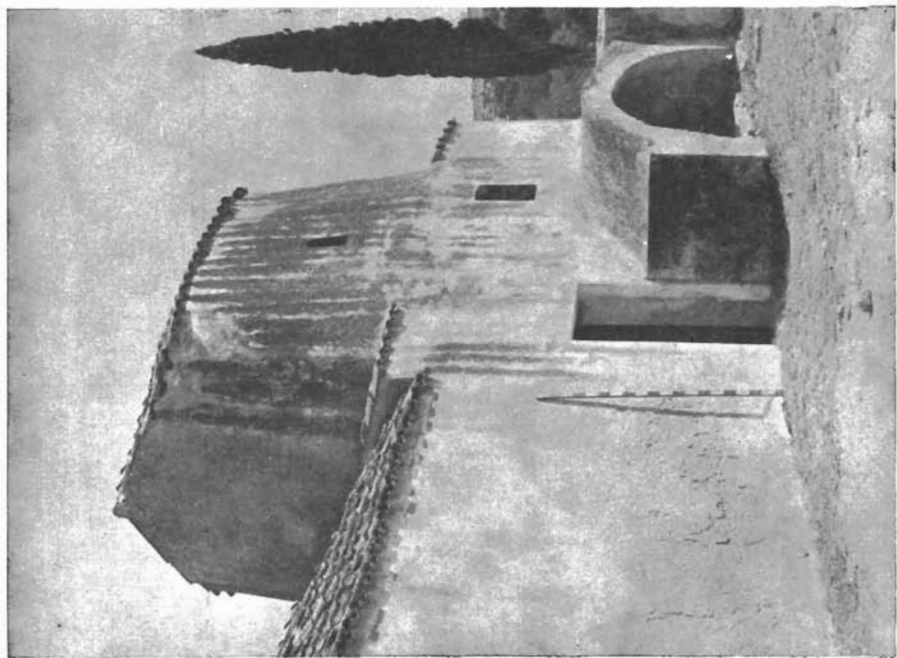
Résumé

L'ÉGLISE DE SAINT GEORGE À RAVANJSKA

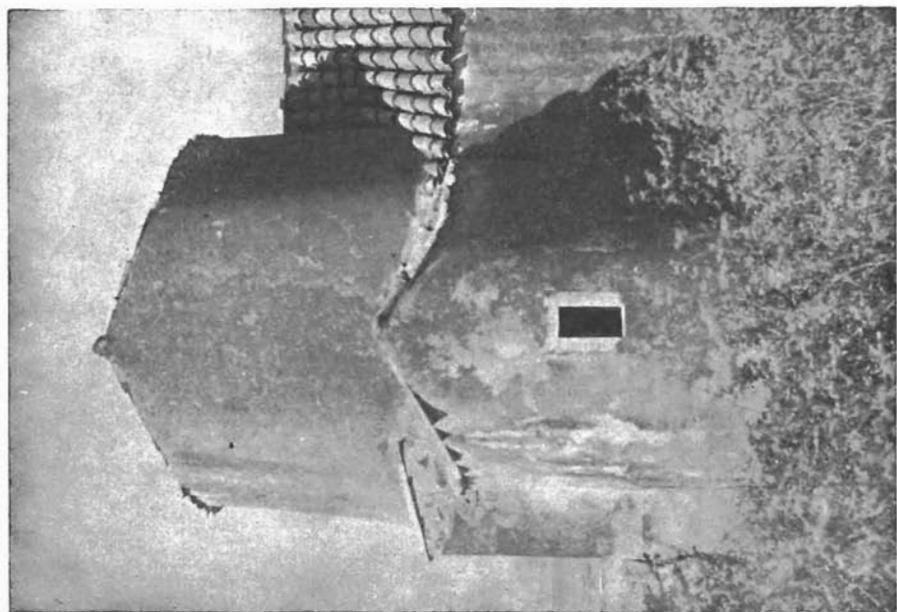
L'auteur publie le plan et deux sections transversales de l'église préromane, dédiée à Saint George, qui se trouve au cimetière du hameau Ravanjska sur la côte du canal de Velebit. Cette église a été déjà étudiée, mais assez superficiellement. Elle n'a pas été conservée dans sa forme originale, elle a deux annexes rectangulaires, l'une, plus ancienne du côté ouest, et l'autre, plus récente du côté nord. Toutes les deux ont été construites au Moyen Age. L'espace original de cette petite église préromane fait fonction de sanctuaire. Cette église préromane a la forme d'un rectangle un peu irrégulier et une abside demi-circulaire. Dans le coin de ce rectangle on a construit des trompes et au-dessus d'elles une coupole de forme elliptique irrégulière. Du point de vue architecturale ce monument se rattache à la petite église de Saint Pélerin à Dugi Otok dont le plan est carré et la coupole supportée par les trompes faisant ainsi un groupe stylé parmi les monuments préromans divers dans l'architecture en Dalmatie.

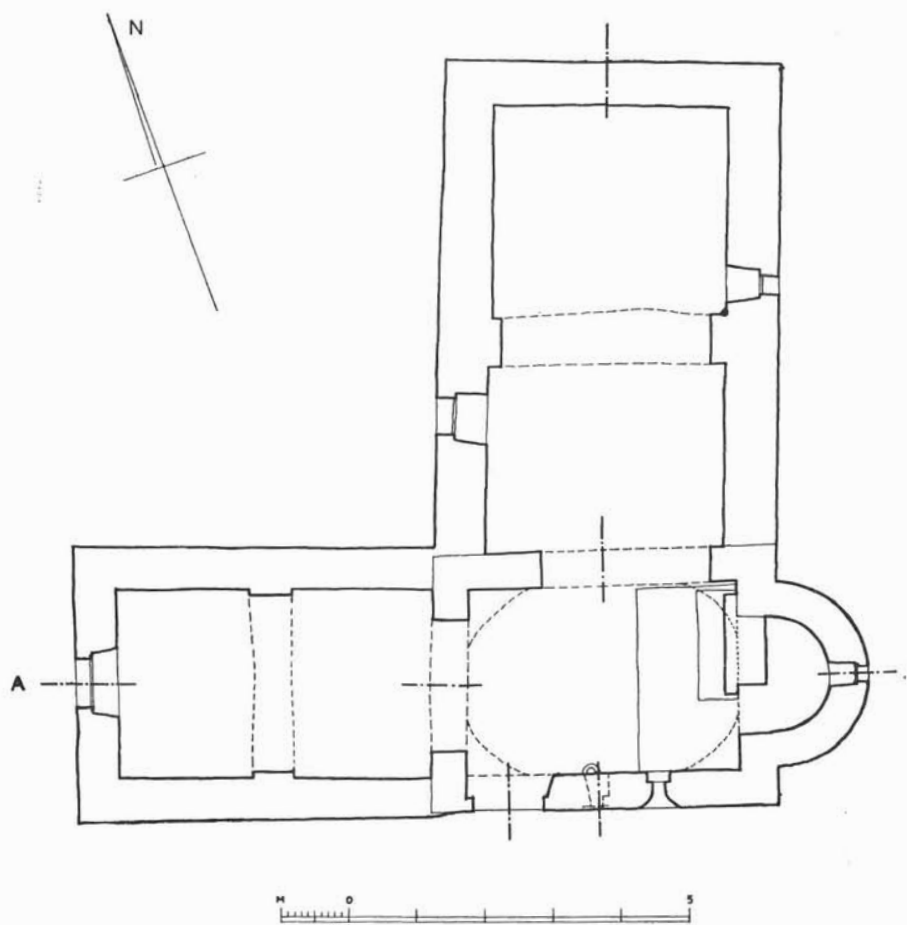
Sl. 1. Crkva sv. Jurja u Ravanskoj, pogled s jugozapada
Sl. 2 Crkva sv. Jurja u Ravanskoj, pogled sa sjevera

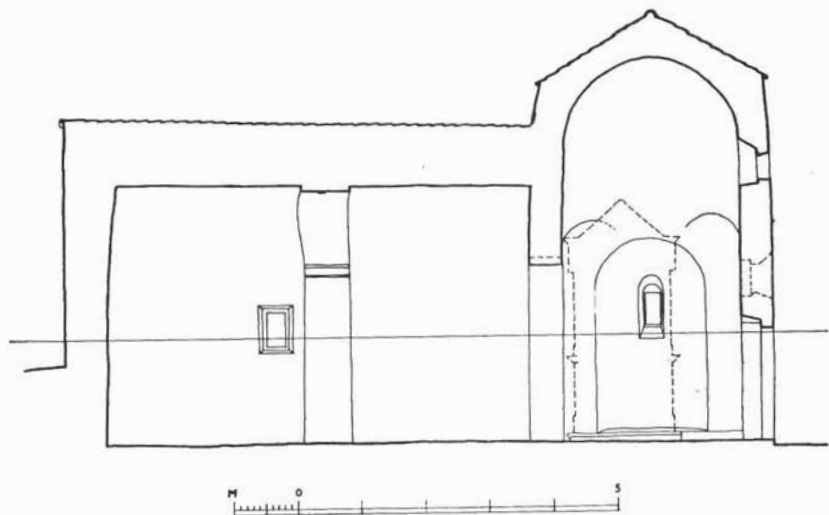
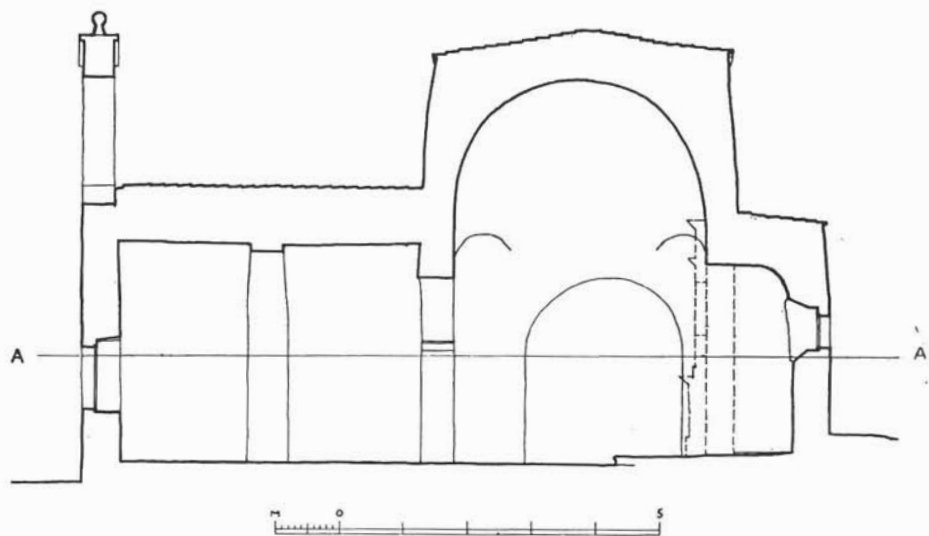
Sl. 4. Sv. Juraj u Ravanjskoj, svetište

Sl. 3. Sv. Juraj u Ravanjskoj, kupola i apsida

Sv. Juraj, Ravanjska, tlocrt

Slika gore: Sv. Juraj, Ravanjska, uzdužni presjek
Slika dolje: Sv. Juraj, Ravanjska, poprečni presjek